

Toisarvoista työvoimaa, ensiarvoisia kasvattajia. Koulutus, palkkatyö ja sukupuoli naistenlehdissä 1966–1972

Anne Koskela

Artikkelissa tarkastellaan naisten työelämän murroskohtaa vuosina 1966–1972, jolloin koulutuspolitiikan ja työelämän välillä oli merkittävä ristiriita. Vaikka koulutusta pidettiin jo 1960-luvulla kaikkien kansalaisten oikeutena, sen soveltaminen työelämään oli naisille ongelmallista. Naisten työelämään siirtyminen ei ollut sopuisa tapahtuma, vaan edellytti yhteiskunnallista asennemuutosta. Suomessa käytiinkin moniulotteinen sekä kiivas sukupuolisopimuksen uudelleen neuvottelu, jota tämä artikkeli osaltaan analysoi erityisesti koulutuksen näkökulmasta.[1]

Johdanto

Keskustelu naisten ansiotyöstä sekä pienten lasten päivähoidosta on yhä ajankohtainen. Elokuussa 2013 hallitus päätti uudistaa kodinhoidontukea jakamalla sen vanhempien kesken. Uudistuksen tarkoituksena on muun muassa parantaa naisten asemaa työmarkkinoilla ja lisätä työllisyysastetta. Ilmoitus nostatti laajan julkisen keskustelun; aihetta kommentoitiin eduskunnassa sekä mediassa useissa mielipidekirjoituksissa, pääkirjoituksissa, kolumneissa ja sosiaalisessa mediassa. Keskustelun kiivaus osoittaa, että ristiriita naisten työurien sekä lasten kasvatuksen välillä on yhä olemassa. Ratkaisua neuvotellaan yhä erityisesti naisten ja valtion kesken.

Tässä artikkelissa koulutuksen ja sukupuolen suhdetta tarkastellaan osana sukupuolirooleista, erityisesti naisten ansiotyöstä käytyä keskustelua. Aineistona on kaksi naistenlehteä, *Me naiset* ja *Kotiliesi*. Artikkelissa on kysymys sukupuolen yhdistämisestä paitsi koulutukseen, myös perhe- ja työelämään. Millaisen painoarvon kysymys koulutuksesta sai suhteessa sukupuoliroolikeskustelun muihin teemoihin? Miten koulutus kytkeytyi kysymykseen naisten roolista ja lasten päivähoidosta? Millaisia merkityksiä naisten koulutukselle annettiin? Analysoin lehtien palstoilla käytyä moniäänistä ja politisoitunutta yhteiskunnallista keskustelua sekä vähäisemmin lehtien omaa linjaa. *Me naiset* ja *Kotiliesi* -lehtien perusteella väitän, että yhteiskunnallista keskustelua naisten ja miesten rooleista käytiin aktiivisesti naistenlehdissä. Keskusteluihin kuuluivat oleellisena osana kysymykset naisten ansiotyötä ja lasten kasvattamisesta sekä koulutuksen merkityksestä naisille. Lehdet osallistuivat siten myös siihen prosessiin, jossa muutettiin suomalaisten käsityksiä naisten asemasta.[2] Aluksi käsitelen naistenlehtien merkitystä yhteiskunnallisessa keskustelussa sekä tässä artikkelissa aineistona olevien lehtien taustoja. Seuraavaksi analysoin keskustelua dominoivaa kysymystä äitien mahdollisuuksista ansiotyöhön, ja erityisesti politisoitunutta lastenhoitokysymystä, sekä naisten koulutusta koskevaa keskustelua osana ansiotyökysymystä. Lopuksi tarkastelen koulutuksen roolia sukupuolisopimuksen osana. Käsitän sukupuoliso-

pimuksen metaforisena sopimuksena, joka määrittää naisten ja miesten välisiä velvoitteita ja oikeuksia.

Tarkastelu alkaa vuodesta 1966, jolloin sukupuoliroolikeskustelu tuli Suomeen ja päättyy päivähoitolain säätövuoteen 1972. Tuolloin huipentui suomalaisen elinkeinorakenteen muutos, jossa siirryttiin maa- ja metsätalousvaltaisuudesta palkkatyökeskeisyyteen. Ammatissa toimivasta väestöstä yhä useampi työskenteli palvelualalla ja teollisuudessa. Kodin ulkopuolisessa palkkatyössä käyneiden määrän kasvu lisäsi kouluttautuneiden määrää. Myös koulujärjestelmä muuttui, kun vuonna 1968 säädetty ja 1972–1977 toteutettu peruskoulu-uudistus tasa-arvoisti koulutusmahdollisuuksia. (Vahtola 2003, 412–413, 450–452.) Suomalaisten ansiotaso nousi sekä hyvinvointi ja vapaa-aika lisääntyivät 1960-luvulta lähtien. Kuitenkin samanaikaisesti kasvaneet menot vaativat monessa perheessä myös vaimon ansiotuloja. (Vahtola 2003, 440.) Palkkatyöhön siirtyminen vaikutti merkittävästi erityisesti naisiin, sillä työelämään lähtivät sankoin joukon ensimmäistä kertaa myös perheelliset naiset. Ammatissa toimivien osuus kaikista naimisissa olevista 15–64-vuotiaista naisista kasvoi 45 prosentista 70 prosenttiin vuosina 1960–1980. (Jallinoja 1985, 246, 251, 256.)

Naisten siirtyminen työelämään oli monitahoinen prosessi, joka edellytti myös asenne-muutosta. Kehityksen mahdollistajana voidaan pitää yhteiskunnan rakennemuutosta, jonka seurauksena yhä useampi nainen saattoi valita ansiotyön kotona olon sijaan. (Julkunen 1994, 184–185.) Yhteiskuntarakenteen muutos, kaupungistuminen sekä naisten lisääntynyt työssäkäynti vaativat yhteiskunnan tukea. Keskeinen äitien työssäkäyntiä helpottava uudistus oli lasten päivähoitolaki, jonka eduskunta hyväksyi joulukuussa 1972. [3] Uusi laki velvoitti kunnat huolehtimaan päivähoitopalveluiden saatavuudesta. Päivähoitolaki tuli voimaan tilanteeseen nähden myöhään: hoitopaikkojen soveltumattomuus ja vähäisyys oli kärjistynyt jo 1960- ja 1970-luvun vaihteessa. (Satka 1994, 320–321.)

Keskustelu naisten ansiotyöstä liittyi suomalaisen sukupuolisopimuksen murrokseen, joka tapahtui tutkimallani ajanjaksolla. Yvonne Hirdmanin lanseeraama käsite määrittää naisten ja miesten keskinäisiä suhteita (Hirdman 1990). Liisa Rantalaihon mukaan sukupuolisopimus koostuu lausumattomista säännöksistä, vastavuoroisista velvollisuuksista ja oikeuksista. Sukupuolisopimuksen murroksella Rantalaiho tarkoittaa käännettä yleisessä ajattelussa. Murros rakentuu taloudellisten ja sosiaalisten jännitteiden ratkaisuksi tuottaen institutionaalisia seurauksia sekä uusia käytäntöjä. Edellinen sukupuolisopimus muodostui 1900-luvun alussa, ja sitä kutsutaan ”yhteiskunnalliseksi äitiydeksi”. Sopimukseen kuului muun muassa naiskansalaisuus, jossa naisten ja miesten toiminta-areenat pidettiin erillään. Uusi sukupuolisopimus, ”palkkatyöäitiys”, neuvoteltiin 1960- ja 1970-lukujen taitteessa. (Rantalaiho 1994, 14, 20–23.) Raija Julkunen täsmentää metaforisen sukupuolisopimuksen viittaavan sukupuolten väliseen sovussa elämiseen. Käsitettä voidaan soveltaa yhteiskunnan eri tasoille; sen avulla voidaan kuvata yhteiskuntien välisiä ja sisäisiä normien eroavaisuuksia, mutta myös yksilöiden neuvotteluja sukupuolen merkityksistä, kuten arjen tapoja ja velvoitteita. Olennaista suomalaisessa palkkatyöäitiyden sopimuksessa on, että se neuvoteltiin naisten ja valtion – ei niinkään naisten ja miesten – välille. (Julkunen 2010, 20, 89–90.)

Kotiliesi ja Me naiset – vastakkaiset äänet

Varhaisia naistenlehtiä tutkineen Maija Töyryn mukaan naistenlehdet toimivat aihevalikoidmansa takia väistämättä sukupuolisopimuksen neuvottelukenttänä. Naistenlehdet neuvottelevat erityisesti naiseuden olemuksesta sekä ihanteista ja esittävät vaatimuksia paitsi omille lukijoilleen myös lukijakunnan ulkopuolelle, esimerkiksi valtiovallalle. Neuvottelut käy-

dään artikkeleiden ja haastatteluiden rivien välissä niin, että johtopäätökset jätetään lukijan pääteltäviksi. Lukijoita voidaan kuitenkin johdatella esimerkiksi asiantuntijoiden avulla. Töryyn mukaan laajaan levikkiin tähtäävät lehdet pyrkivät usein mieluummin vahvistamaan tai varovaisesti haastamaan vallitsevaa sukupuolisopimusta kuin radikaalisti muuttamaan sitä. Jos jokin aihe, kuten äitiyspäivärahan pidennys, on esillä muualla mediassa tai politiikassa saattavat naistenlehtien toimittajat ryhtyä äänekkäisiin vaatimuksiin. (Töry 2006, 78–80.)

Naistenlehdet määrittellään kohderyhmänsä naisten ja joskus myös perheen perusteella. Naistenlehtiin lukeutuukin varsin värikäs joukko lehtiä puhtaasti ajanvietelehdistä käsityölehtiin. (Malmberg 1991, 196, 284.) Naistenlehtiä eivät kuitenkaan lukeneet pelkästään naiset. Esimerkiksi *Me naisten* lukijapalstalle kirjoittivat toisinaan myös miehet.[4] Naistenlehdillä on monenlaisia rooleja. Ne toimivat yhtäältä päiväunelmien tarjoajina ja terapeutteina, mutta myös tiedonjakajina sekä yhteiskunnallisina vaikuttajina. Lehtien tapa pyrkiä saamaan muutosta yhteiskunnallisiin epäkohtiin on kirjoittaa, suorastaan jankuttaa, pitkäjänteisesti samoista asioista kunnes asiaan on tartuttu. (Malmberg 1991, 285–286.) Lehdet ovat siis aktiivisia keskustelijoita, eivät pelkästään ympäröivän todellisuuden passiivisia heijastajia (Töry, 2002.) Valitsemani naistenlehdet esittivät artikkeleissaan erilaisia näkemyksiä, mutta ne pyrkivät myös haastamaan lukijoita kirjoittamaan lehteen mielipiteistään sekä pohtimaan niissä kirjoitettuja aiheita.[5] Naistenlehdistä löytyvätkin lukijoiden moniääniset mielipiteet, arvot ja kokemukset.

Naistenlehtiin liitetään myös negatiivisia mielikuvia, kuten viihteellisyys ja kaupallisuus. Suomalaisen naistenlehtien tuottamaa julkisuutta ja yhteiskunnallista vaikutusvaltaa tutkineiden Iris Ruohon ja Laura Saarenmaan mukaan kysymys naistenlehtien arvostuksesta liittyy lehtien yhteiskuntasuhteeseen. Naistenlehdet ovat aktiivisia toimijoita kansalaisyhteiskunnan rakentamisessa ja osallistuvat siten yhteiskunnan modernisaatioprosessiin. Arvostuksen puute muodostuu, mikäli lehdet eivät vastaa ympäristön odotuksiin. Tutkimusaineistona naistenlehtiä ei siis tulisi käsitellä vain omana erillisenä lajityyppinään, sillä ne voivat tarjota vastauksia laajempiin yhteiskunnallisiin ja kulttuurisiin kysymyksenaseteluihin. (Ruoho & Saarenmaa 2011, 8–9, 95–97.)

Kotiliesi ja *Me naiset* on valittu aineistoksi levikin laajuuden, lukijakunnan rakenteen sekä monipuolisen sisällön takia. *Kotiliesi* ja *Me naiset* olivat tutkittavalla ajanjaksolla levikiltään maan suurimmat. Esimerkiksi vuonna 1970 *Me naisten* tammi-kesäkuun keskilevikki oli 141 994 ja *Kotilieden* koko vuoden levikki 173 732; aikakauslehdistä suosituin oli tuolloin *Hymy*-lehti 435 407 kappaleen kokonaislevikillään. (Levikkitiedot 1970, 53–55, 107–109.) Lehtiä luettiin maantieteellisesti laajalti: *Me naiset* -lehteä luettiin pääasiassa kaupungissa ja *Kotiliettä* maaseudulla. Viikoittain ilmestynyt *Me naiset* julkaisi tutkittavalla kuuden vuoden ajanjaksolla 50–52 numeroa ja kahdesti kuussa ilmestynyt *Kotiliesi* 24 numeroa vuodessa, joten yhteensä tutkimusaineisto käsittää 455 numeroa. Naisten ansiotyötä ja sukupuoliroolikeskustelua koskevia kirjoituksia löytyy runsaasti. Esimerkiksi *Me naiset* -lehdessä oli vuosina 1965–1967 keskimäärin jokaisessa numerossa yksi teemaan viittaava juttu.

Molemmat lehdet sisältävät monentyypisiä kirjoituksia vinkkipalstoista romanttisiin novelleihin. Seuraavassa analysoidaan kuitenkin niitä juttuja, joissa käsitellään koulutuksen ja sukupuolen kysymyksiä, erityisesti suhteessa naisten ansiotyötä koskevaan keskusteluun. Niissä näkyvät neuvottelut uudesta sukupuolisopimuksesta selvimmän, ja niiden avulla voi myös tarkastella, mikä rooli nimenomaan naisten koulutuksella oli tässä neuvottelussa. Tar kastelun ulkopuolelle jäävät siten muun muassa fiktiiviset kertomukset, kuvat ja mainokset.

Käsiteltävät jutut ovat pääasiassa ajankohtaispalstoja, artikkeleita, haastatteluita, lukijoiden kirjeitä sekä ammatinvalintaa käsitteleviä kirjoituksia kysymyspalstoilla. Aineiston lähilukua varten ryhmittelin jutut teemoittain. Pilkoin myös muutamia useita teemoja sisältäneitä artikkeleita. Aineiston uudelleen järjestely mahdollisti kysymyksen eri osa-alueiden yksityiskohtaisemman tarkastelun.

Elokuussa 1952 aloittanutta *Me naiset* -lehteä luotsasi tutkittavan ajanjakson alussa päätoimittaja Mary A. Wuorio, vuonna 1968 toimessa aloitti Helena Ahti. Viikkosanomien lehti oli konstailematon ja tarkoitettu mahdollisimman laajalle lukijakunnalle. (Malmberg 1991, 224–233). *Me naiset* sisälsi runsaasti palvelupalstoja, joissa lukijat kommentoivat lehden aiheita ja artikkeleita sekä keskustelivat, joskus aika kiivaastikin, keskenään. Tutkimuksen kannalta tärkeä palsta oli Leila Kallialan ajankohtaisiin asioihin keskittyvä ”Tiimalasi”. Palstalla Kalliala otti kantaa erityisesti naisten tasa-arvoon, työelämään ja sukupuolten väliseen roolijakoon.

Perheenemännille ja kotitalouksille suunnattu *Kotiliesi* alkoi ilmestyä vuonna 1922. Vuonna 1963 päätoimittajana aloittaneen Eila Jokelan aikana Yhtyneet Kuvalehdet Oy:n *Kotiliesi* oli asialinjalla: muodista tai seurapiirijuoruista ei lehdessä kirjoitettu. Jokelan tavaramerkkinä olivat kanta-aottavat pääkirjoitukset. (Malmberg 1991, 197–203, 229–232.) Niin 1920-luvun kuin 1970-luvun alun *Kotiliesi* tarjosi käytännön ohjeita talouden hoitoon, kuten ruokareseptejä ja käsityöohjeita, mutta ennen kaikkea se korosti perheenäitien toiminnan tärkeyttä. *Kotiliesi* on ollut vahva mielipiteiden muokkaaja ja aloitteiden tekijä, joka liputti jo ennen tutkittavaa aikakautta vahvasti äidin palkan ja päivähoiton puolesta.

Ansiotyökysymyksen ytimessä naisen rooli ja lapsen etu

Kotiliesi ja *Me naiset* -lehdissä käyty naisten ansiotyötä koskeva keskustelu ei ollut suoraviivaista, vaan velloi yleisen tason periaatekeskusteluista yksityiskohtiin, kuten kotiapulaisien työasuun asti. Keskustelusta on kuitenkin erotettavissa kolme eri vaihetta, joiden aikana yksi teema oli muita enemmän esillä. Vuosina 1966–1967 lehdet keskustelivat miesten ja ennen kaikkea naisten sukupuolirooleista; vuosina 1968–1969 keskustelu laajeni käsittämään naisten koulutusta sekä asemaa työelämässä; 1970-luvun alkuvuosina lehdet puolestaan kirjoittivat erityisen runsaasti lasten päivähoitokysymyksestä.

Sukupuoliroolikeskustelun voidaan katsoa alkaneen sanomalehdissä elokuussa 1965, kun sittemmin perustetun naisten ja miesten välistä tasa-arvoa ajaneen Yhdistys 9:n puheenjohtaja Margaretha Mickwitzin kirjoitus julkaistiin *Nya Pressenissä*. (Eskola 2008, 59. Mickwitz 2008, 25–39.) Aihe ei ollut ensimmäistä kertaa esillä, vaan naisten asemasta oli kirjoitettu jo aiemmin. (Kurvinen 2013, 399–400; Saarenmaa 2010, 226.) Vuonna 1966 sukupuoliroolikeskustelua käytiin tiiviisti suomalaisissa joukkotiedotusvälineissä. Erityisen aktiivisesti roolikeskusteluun osallistuivat *Hufvudstadsbladet* ja *Uusi Suomi*. Kaikki lehdet eivät lähteneet keskusteluun mukaan: esimerkiksi *Helsingin Sanomat* ei kirjoittanut aiheesta lainkaan. Naistenlehdistä sukupuoliroolikeskusteluun osallistui *Kotilieden* ja *Me naisten* lisäksi aktiivisesti 1960- ja 1970-luvulla myös muita naistenlehtiä, kuten *Anna* ja *Eeva*. (Kurvinen 2013, 403–404, 409.) Sukupuoliroolikeskustelua tuoreeltaan tutkineen Elina Haavio-Mannilan mukaan mediassa käytyä keskustelua seurattiin laajalti. (Haavio-Mannila 1968, 196–197.) Myös tuoreessa väitöskirjassaan toimittajan ammattia 1960- ja 1970-luvulla tutkinut Heidi Kurvinen osoittaa, että median merkitys sukupuoliroolikeskustelussa oli suuri. (Kurvinen 2013, 373–415.) Aihe kosketti konkreettisesti monen perheen ja erityisesti naisten elämää.

Keskustelun sävy oli kiihkeä ja syyttävä. Voimakkaimmat ja tunnepitoisimmat puheenvuorot pidettiin lasten päivähoiton järjestämisestä. Suurin osa huomiota herättävän konservatiivista puheenvuoroista julkaistiin aikakauslehdissä ja myös naistenlehdissä, kuten *Me naisissa* sarjakuva- ja pilapiirtäjä Kari Suomalaisen, *Hopeapeilissä* pastori Risto Nivan (Eskola 2008, 60–68, 71) ja *Kotiliedessä* psykiatri Martti Paloheimon puheenvuoroissa.[6]

Kotiliesi- ja *Me naiset* -lehdissä sukupuoliroolikeskustelua käytiin ideologisella periaatteiden tasolla, ja pyrittiin määrittelemään perustellusti naisen paikka yhteiskunnassa sekä perheessä. Kirjoituksissa pohdittiin tuliko äidin jättää ansiotyö elatusvelvolliselle aviomiehelle ja keskittyä lasten kasvatukseen sekä kodinhoitoon. *Me naisissa* otettiin heti keskustelun alettua kannaksi tukea naisten osallistumista ansiotyöhön, koska naisten rooli ei johtunut biologiasta, vaan kasvatuksesta. Sukupuoliroolien murtamiseksi kasvatuksessa piti tehdä muutos: tyttöjä ei tulisi kasvatata ”naisen rooliin”. [7] Lehdessä esitettiin, ettei nainen ”luonnostaan” osannut tehdä kotitaloustöitä, eli naisen olemukseen ei sisällynyt kotiäidin rooli. Kotitaloustyö katsottiin ammattityöksi kuten muukin työ, mutta se ei soveltunut automaattisesti kaikille. [8] *Kotiliedelle* soveltui parhaiten kotiäitiyden ja kodin etujen ajaminen. Äitiyden katsottiin olevan naisen luonnollinen kutsumus ja äidin hoivan lapsen henkisen kehityksen kannalta korvaamatonta. *Kotilieden* toimittaja Leena Nokela kirjoitti artikkelisarjansa ”Mitä on olla nainen nyky-yhteiskunnassa” ensimmäisessä osassa mielipiteensä sukupuolirooleista ja kiteytti samalla osuvasti *Kotiliedessä* esitetyt kannanotot:

Naisasianaiset ovat unohtaneet oman sukupuolensa, meidän kaikkien naisten luonnonmukaisen ja muuttumattoman roolin. Unohdetaan, että nainen voi olla tasa-arvoinen miehen kanssa esittämällä nimenomaan omaa naisen osaansa.[9]

Me naiset ja *Kotiliesi* -lehdissä oltiin samoilla linjoilla kotitaloustöiden jakamisesta. Lehdissä katsottiin olevan epäoikeudenmukaista, että työpäivän jälkeen nainen saattoi joutua yksin hoitamaan vielä kotitaloudenkin. Muiden perheenjäsenten tuli niiden mukaan keventää naisten kaksoistyötaakkaa osallistumalla kodin töihin.[10]

Lehtien keskustelun painopiste vaihtui periaatekeskustelusta pohtimaan lasten kasvatuksen käytännön ratkaisuja vuosina 1970–1972. Päivähoito-ongelma oli hyvin kärjistynyt ja kosketti perheitä laajalti. Aihe oli esillä myös politiikan esityslistalla. Lehdissä esitettyä päivähoitovaihtoehtoja oli pääasiassa kolme: laitoshoido eli lastentarhat ja -seimet, perhepäivähoito sekä kotihoito. Kotihoito tarkoitti kotiäitiyden lisäksi myös kotiapulaisia.[11] Vaikka kaikkia päivähoitomahdollisuuksia pohdittiin, keskustelussa polarisoituivat vastakkaisina vaihtoehtoina kotiäitiys ja päivähoito; *Kotiliedessä* esitettiin argumentteja laitoshoidon vastaan ja *Me naisissa* perusteltiin miksi niitä tuli suosia. Molemmissa lehdissä vaadittiin kuitenkin yksimielisesti valtiota ratkaisemaan tilanteen pikaisesti kokonaisvaltaisella päivähoitolailla.[12]

Kotiliedessä esitetty pääargumentti laitoshoidon vastaan oli, että lapsen ensimmäisten ikävuosien ajan koti ja äidin hoiva oli paras kehitys- ja kasvuympäristö.[13] Kokopäivälaitoshoido katsottiin lapsille epäedulliseksi ja normaalia kehitystä haittaavaksi ympäristöksi, [14] jolla oli kalliit perustamis- ja ylläpitokustannukset.[15] *Kotiliedessä* kuitenkin tunnustettiin, ettei kotiin jääminen ollut kaikille äideille taloudellisesti mahdollista.[16] Tällaisia tilanteita silmällä pitäen lehdessä esitettiin yhdeksi ratkaisumalliksi, että valtio ryhtyisi tukemaan taloudellisesti kotiin jäämistä maksamalla äidinpalkkaa. Äidinpalkka mahdollistaisi perheiden vapaan valinnan päivähoiton ratkaisuksi. Toimittaja Marjatta Väänänen kirjoitti yksiselitteisesti Aurinkokello-palstallaan mielipiteestään:

Tähdennän, että yhteiskunta halventaa äidintehtävän, jos tämän toimeentulon vuoksi on pidettävä lapset kokopäivähoidossa ja tehtävä ansiotyötä kodin ulkopuolella silloinkin, kun haluaisi pitää lapset kotona ja olla heidän luonaan.[17]

Me naisten Kallialan mukaan päivähoitokeskustelua leimasi ”emomyytti”: vain äiti on lapsensa oikea hoitaja[18]. *Me naiset* -lehdessä korostettiin lastentarhoja kehittävinä kasvuympäristöinä. Kalliala kirjoitti, ettei äidillä ei ollut kotona tarjota leikki-ikäiselle yhtä virikkeellistä ympäristöä kuin monipuolisesti kehittäviä askarteluja, leikkejä sekä kavereita sisältävässä lastentarhassa. Laitoshoidon perusteltiin myös ammattitaitoisella henkilökunnalla.[19] Lehdessä esitettiin lastentarhat tasa-arvokysymyksenä. Oli yhteiskunnan vastuulla taata jokaiselle lapselle yhtäläinen mahdollisuus kehittyä rakentamalla päivähoitojärjestelmä.[20] *Me naisissa* esitettiin päivähoito-ongelman osaratkaisumallina palvelumuotoiset kollektiivitalot, joissa olisi tarjolla perheiden asuntojen lisäksi erilaisia palveluja, kuten oma lastenhoitola, ruokala, siivouspalvelu sekä askartelutiloja nuorisolle.[21]

Naisten koulutus sukupuoliroolikeskustelussa

Naisen ansiotyötä koskevan keskustelun ytimessä oli kysymys äidin roolista ja lasten kasvatuksesta, mutta siihen yhdistyi myös kysymys naisten koulutuksesta. Koulutuspolitiikan tavoitteena oli 1960-luvulta 1980-luvun lopulle koulutuksen lisääminen tasa-arvon ja hyvinvoinnin nimissä. Yhteiskunnan jäsenet nähtiin lahjakkuusreservinä, jonka tarkoituksenmukainen käyttö oli yksi tekijä kiristyvässä kilpailussa. (Rinne & Kivirauma 2003, 34–36.) Koulutuksen kansantaloudellinen perustelu ei kuitenkaan ollut uusi, vaan se esitettiin jo 1900-luvun alun yhtenäiskoulukeskustelussa (Tuomaa 2011, 108–109). Koulutuspolitiikan näkökulmasta naisten panos tuli hyödyntää työelämässä, mutta vallitsevien asenteiden mukaan naisten tuli huolehtia lasten kasvatuksesta. *Me naiset* ja *Kotiliesi* -lehdissä tunnistettiin ristiriita: koulutus oli yksi lehtien sukupuoliroolikeskustelun teema. *Me naisissa* kuvattiin osuvasti vuonna 1969 yhteiskunnan epäjohtonmukaisuutta:

Maassamme, missä pienten lasten äitien aktiivinen panos työelämässä on erittäin suuri ja missä naisten koulutustaso on maailman korkeimpia, kokonaisvaltainen päivähoito-ohjelma puuttuu. Onko niin, että turhan monet asiasta päättävät ajattelevat, ettei lapsi lypsä, eikä siihen siis kannata investoida.[22]

Naisten koulutusta käsiteltiin työelämän näkökulmasta paitsi periaatteiden, myös käytännön tasolla. *Me naisissa* argumentoitiin olevan talouden näkökulmasta yhteiskunnan etu, että koulutetut naiset kävisivät ansiotöissä.[23] Samasta näkökulmasta esitettiin kuitenkin myös ettei naisten korkeakoulutus ollut järkevää, sillä se meni hukkaan naisten avioiduttua.[24]

Koulutuksella tunnistettiin olevan kolme erilaista merkitystä naisille. Ensinnäkin koulutus ja ammatti nähtiin erityisesti *Kotiliedessä* turvana leskeyden, taloudellisen ahdingon tai yksinäisyyden varalle.[25] Toiseksi koulutus nähtiin avaimena työmarkkinoille. *Me naisissa* oltiin kiinnostuneita naisten työllistymisestä sekä siitä, miten vaikeaa naisten oli saada koulutustaan vastaavaa työtä.[26] Molemmissa lehdissä tunnistettiin naisten työelämään palaamisen kotona vietettyjen vuosien jälkeen olevan ongelmallista ja vaadittiin kertaus- ja jatkokoulutusta edistämään työn saamista.[27] Kolmanneksi koulutus nähtiin uralla etenemisen välineenä. Naisten uralla etenemisen nähtiin vaikeaksi osittain siksi, että naisilta puuttui soveltuva koulutus erityisesti johtamisesta. Miesten kerrottiin saaneen johtajakoulu-

tusta armeijasta sekä muun muassa teollisuuden työnjohto-opiston kursseilla.[28] Pelkän koulutuksen ei kuitenkaan katsottu ratkaisevan naisten uramahdollisuuksien parantumista, vaan tarvittiin myös yhteiskunnan asennemuutosta. *Me naisten* toimittaja totesi kuvaavasti, että yleiset asenteet katsoivat naisten ensisijaiseksi tehtäväksi kodista huolehtimisen:

[– –] *asenteet ja ennakkoluulot väittävät yhä, että nainen on pääasiassa kotia varten ja vain toisarvoista työvoimaa.*[29]

Suhtautumisesta naisten koulutukseen kertoo se, miten korkeakoulutettu nainen tarjottiin malliksi molempien lehtien uranaisuutta koskeissa artikkeleissa ja haastatteluissa.[30] Aiheen ajankohtaisuus lukijoille taas tuli esiin siinä, miten lehdet toimivat ”opinto-ohjaajina” ja tiedonantajina eri koulutus- ja ammattialoista. *Kotilieteen* ja *Me naisiin* tuli runsaasti lukijoiden ammatinvalintaan ja koulutukseen liittyviä kysymyksiä, joita käsiteltiin lukijapalstoilla.[31] Molemmat lehdet katsoivat naisilla olevan tasavertainen mahdollisuus kouluttautua. Koulutusta pidettiin lehdissä tärkeänä ja naisia kannustettiin siihen. *Me naisissa* kuitenkin nähtiin *Kotiliettä* vahvemmin koulutuksen merkitys työuran kannalta ja kannustettiin naisia kouluttautumaan mahdollisimman pitkälle.

Moniääninen ja politisoitunut keskustelu

Me naiset ja *Kotiliesi* -lehdet haastoivat mukaan keskusteluun myös poliittisia päättäjiä[32] sekä kannustivat naisia äänestämään vaaleissa naisehdokkaita[33]. Erityisesti *Me naiset* suhtautui melko tiukasti naispolitiikoihin. Heille esitettiin suoria vaatimuksia tai tivattiin haastatteluissa, mitä he olivat tehneet naisten aseman parantamiseksi. Lehdet näkivät naispolitiikat solidaarisuuden nimissä vastuullisina siitä, että lainsäädäntöä parannettaisiin naisia tasa-arvoisemmin kohtelevaksi. Miespolitiikkojen työhön ei tässä asiassa luotettu.[34] Molemmissa lehdissä esiteltiin ja kommentoitiin meneillään ollutta lainsäädäntötyötä antamalla palstatilaa naisten aseman kannalta keskeisille komiteoille. *Me naisissa* kirjoitettiin esimerkiksi aborttikomitean mietinnöstä[35]. *Kotiliedessä* taas esiteltiin ja kommentoitiin osa-aikatyötä pohtineen valtionkomitean[36] sekä perhekustannusten tasauskomitean mietintöä[37].

Lehdissä kirjoitettiin merkittävän paljon naisten asemaa tutkineesta komiteasta sekä lasten päivähoitokomiteasta[38], niiden kokoonpanoista, työskentelystä ja sisällöistä sekä haastateltiin jäseniä.[39] *Me naisissa* suhtauduttiin positiivisesti naisten asemaa tutkineeseen komiteaan, sillä se nosti esille naisten oikeuden ansiotyöhön. Sen mukaan myös naisten ammattikoulutusta tarvittiin lisää.[40] Lasten päivähoitokomitean mietintö sopi taas hyvin *Kotiliedessä* esitettyihin äänenpainoihin. *Kotilieden* toimittaja Marjatta Väänänen oli päivähoitokomitean jäsen, joten *Kotiliedessä* esitetylle linjalla oli eteenpäin viejä ja lehdelä tietolähde.[41] *Kotiliesi* esitti komitealle vaatimuksia ennen mietinnön julkaisua.

Vetoammekin valtionkomiteaan, että se vakavasti pitäisi huolen siitä, että lasten päivähoitokysymystä ratkaistaessa koti ja perhe saisivat niille kuuluvan luonnollisen arvostuksen ja ettei lasten päivähoitolaitoksista pääsisi syntymään yhteiskunnallemme vieraiden ideologioiden leikkikouluja.[42]

Päivähoitokomitean tulos ei ollut *Me naiset* -lehden mieleen. Suurimmaksi ongelmaksi nähtiin komitean ehdottama lapsiavustus, joka saattoi syrjäyttää päivähoitolaitosten kehittämisuunnitelmat. Toimittaja Kaikkonen nimesi mietinnön ”fiaskoksi”, kuvaili komiteaa eripuraiseksi ja sen lopputulosta kummalliseksi.[43] Toimittaja Kalliala huomautti, että ansio-

työn jättämisen ja kotiäitiyden jälkeen – johon komitea kannusti – naisilla ei juuri ollut mahdollisuutta saada koulutustaan vastaavaa työtä.[44]

Kotiliedessä ja *Me naisissa* kirjoitettiin päivähoidon järjestämisestä komitean ohella muutenkin poliittisesta näkökulmasta. Keskustelu paljasti sen millä tavalla että ketkä lehdet odottivat ratkaisevan ongelman. *Me naisissa* päivähoidon kerrottiin olevan poliittisesti jakautunut kysymys oikeiston ollessa sitä vastaan ja vasemmiston sen puolella. Erityisesti Keskustan ja ”vennamolaisten” todettiin vastustaneen lain voimalla turvattua päivähoitoa. Kallialan mukaan vastustus oli ymmärrettävää ajateltaessa maaseutua ja maatalon emäntiä, jotka saattoivat hoitaa lapset töiden ohella.[45] *Kotiliedessä* kirjoitettiin lasten päivähoidon olleen keskeinen kysymys vaalitaistelussa: ”eräät uusvasemmistoradikaalit” ajattelivat, että lapset olisi hyvä sijoittaa laitokseen.[46] *Kotiliedessä* näkyi keskustalainen näkemys lasten päivähoidosta. Toimittaja Marjatta Väänänen toimi Keskustan toisena opetusministerinä syyskuusta 1972 kesäkuuhun 1975, sekä teki sittemmin pitkän uran puolueen kansanedustajana vuosina 1975–1991 (Eduskunnan edustajamatrikkeli).

Politiikan esiin tuominen kertoi siitä, miten politisoitunut ajan ilmapiiri oli yleensä. Karkeasti ottaen voidaan 1960-lukua kuvailla uudistushenkiseksi ja 1970-lukua nimenomaan poliittisen osallistumisen sekä tiedostamisen aikakaudeksi. Radikaaleimpia ja kriittisimpiä yhdisti usein vasemmistolaisuus. Naisten aseman ohella keskusteluun nousivat muun muassa ympäristöasiat, ihmisoikeudet ja rauhanliike. (Sarantola-Weiss 2008, 199–207.) Keskustelusta näkee myös miten politisoituneita kysymys naisten asema sekä ennen kaikkea lasten päivähoitokysymys olivat. Ongelma oli poliittisesti vaikea ratkaista, sillä siihen liittyi ideologiaa päätöksiä. Lehdet näkivät kysymyksen jakaneen puolueet vastakkaisiin leireihin, koska kysymys koski perusarvoja, naisten oikeutta työhön ja lasten luotettavaan hoitoon.

Lehtien suhtautuminen komiteoihin ja politiikkaan kertoo myös siitä, että valtion katsottiin olleen velvollinen tekemään naisten ansiotyötä helpottaneita muutoksia lainsäädäntöön ja sosiaalietuihin. Muutoksia ei lähdetty hakemaan ensisijaisesti naisten omasta, miesten tai kansalaisyhteiskunnan toiminnasta vaan luotettiin valtion apuun. Raija Julkusen mukaan naisasialiikkeen vaatimusten esittäminen suoraan valtiolle oli pohjoismainen ilmiö, jota on kutsuttu valtiefeminiismiksi. Julkusen mukaan naisten tulo politiikan sisäpiireihin on mahdollistanut heille tehokkaan vaikutuskanavan. (Julkunen 1994, 192–193.) Tapa, jolla *Me naiset* ja *Kotiliesi* pitivät esillä politiikkaan osallistuneita naisia, kehottivat äänestämään nais ehdokkaita ja aktivoimaan jo istuvia edustajia heijastelee valtiefeminiististä suuntausta. Eduskunta nähtiin areenaksi, jossa naisten asemaan voitiin tehdä muutoksia.

Lehdissä keskusteluun osallistuivat yhteiskunnan eri tasot. Suurin osa artikkeleista suunnattiin suoraan naislukijoille ja niissä neuvottiin isosiskomaisella otteella esimerkiksi, miten erityisesti ansiotyössä käyvien naisten oli hyvä suunnitella ja jakaa kodinhoitotyöt perheen kesken.[47] Lukijoiden oma ääni pääsi esiin lehtien mielipidepalstoilla. Yleensä lukijat kertoivat kokemuksiaan ajankohtaisista teemoista, kuten ansioaitinä tai kotiäitinä olostaan.[48] Lukijoiden mielipidekirjoituksia ei kuitenkaan ollut lehdissä kovin paljoa, ja lisäksi mielipidepalstoja julkaistiin 1970-luvulle tultaessa vuosiin 1966–1967 verrattuna vähemmän. Lukijat olivat esillä myös henkilöhaastatteluissa ja yleistä mielipidettä kartoitettavissa artikkeleissa. Esimerkiksi vuoden 1966 aikana ilmestyneessä *Kotilieden* artikkelisarjassa ”Mitä on olla nainen nyky-yhteiskunnassa” oli haastateltu eri elämäntilanteessa olleita naisia, jotka perustelivat valintojaan kodin ja ansiotyön välillä. Koulutusta käsiteltiin ammatinvalinnan näkökulmasta: millainen ammatti soveltui parhaiten kotiäidille.[49]

Keskusteluun osallistui myös ammattiyhdistyksiä, työnantajia sekä erilaisia yhdistyksiä. *Me naisissa* pääsi ääneen esimerkiksi Yhdistys 9.[50] Tilaa annettiin niin ikään asiantunti-

joille, kuten tutkijoille ja lääkäreille. Asiantuntijoiden avulla lehdet pyrkivät perustelemaan kantojaan. Naisten koulutusta käsiteltiin suhteessa eniten asiantuntijoiden haastatteluihin ja heidän tutkimuksiaan käsittelevissä jutuissa. Esimerkiksi *Me naisissa* todetaan tutkija Elina Haavio-Mannilan näkevän suomalaisen naisen epäkohdaksi muun muassa koulutusta vastaavan työn saannin vaikeuden.[51]

Koulutuskeskustelu sivuroolissa

Suomessa käytiin usealla kentällä moniulotteinen ja kiivas sukupuolisopimuksen uudelleen neuvottelu, jonka yhtenä areenana toimivat *Me naiset* sekä *Kotiliesi* -lehdet. Karkeasti ottaen voidaan sanoa, että *Me naisissa* käyty keskustelu kannatti naisten ansiotyötä ja *Kotiliesissä* sen vastakohtaa, kotiäitiyttä. *Me naisten* voidaan myös sanoa olleen paikoin radikaali mielipiteissään, samalla kun *Kotiliesi* edusti konservatiivista linjaa. Olisi kuitenkin väärin ajatella, että lehdissä katsottiin kapeasti naisten sukupuolirooleja. *Me naisissa* oltiin osittain jopa *Kotiliettä* tiukempia naisille soveliaiden roolien suhteen. *Me naiset* antoi hyvin vähän tilaa kotiäideille, vaikka sekä kotiäitejä että kotiäitiyden kannattajia oli Suomessa paljon. Kotiäitiyden ihannoinnista huolimatta naisten ansiotyö lisääntyi nopeasti. Osa perheellisistä naisista kävi ansiotyössä vapaaehtoisesti, osa taloudellisesta pakosta. Naisilla oli yhtäläinen oikeus kouluttautua, mutta koulutuksen valjastaminen työelämään oli haastavaa. Naisten elämä sisälsi yhteiskunnallisen rakennemuutoksen aikana ristiriitoja, jotka näkyivät myös lehtien palstoilla.

”Ansiöaidit” esitettiin yhtäältä menestyjinä toisaalta lastensa parhaan – kotihoidon – uhraajina. 1960- ja 1970-lukujen taitteen sukupuolisopimus tuottikin ”palkkatyöäitiyden”. Se merkitsi naisten poliittisen toiminnan, kouluttautumisen ja työllistymisen velvoitteiden kietoutumista yhteen. Niihin liittyi olennaisesti naisten vapaus määrittää äitiyttään valitsemalla lastensa hoitomuoto. Päivähoidon järjestäminen oli ehto laajemmalle naisten ansiotyölle, vaikka kysymys oli poliittisesti vaikea. Sukupuolen näkökulmasta koulutuspoliittinen historia sisältää oikeuksien ja vapauksien ohella myös hyvän kasvattajuuden määritte-lyä ja monitahoisten valintojen tekemistä sekä perusteluja.

Lehdissä kirjoittaneet ja keskustelleet toimittajat, asiantuntijat ja lukijat peräänkuuluttivat yhteiskunnallista asennemuutosta ja valtiolta konkreettisia lainsäädännön kautta tehtäviä muutoksia, erityisesti päivähoidon kokonaisvaltaista ratkaisua. Valtiolla esitetyt vaatimukset voidaan nähdä osana yleistä pohjoismaista ajattelumallia, jossa hyvinvointiyhteiskunnan katsottiin olleen naisten tukena. Valtion tehtävänä oli mahdollistaa naisten osallistuminen työmarkkinoille ja naisten itsensä tuli muuttaa omaa käytöstään muun muassa kouluttautumalla hanakammin ja hakeutumalla vaativimpiin työtehtäviin. Analysoimalla keskustelua teemoittain voidaan tehdä näkyväksi myös ne neuvottelut, joita käytiin mies-sukupuolen kanssa yksilötasolla käytännön arjessa. Tällaisia olivat esimerkiksi neuvottelut miesten osallistumisesta kodin hoitoon naisten työtaakan helpottamiseksi.

Naisten koulutus yhdistyy sukupuoliroolikeskusteluun työelämän näkökulmasta, jossa se sai erilaisia merkityksiä naisen aseman määrittäjänä. Koulutuskeskustelua käytiin kuitenkin ensisijaisesti yksilötasolla pohdittaessa esimerkiksi millainen oli äidille sopiva ammatti ja miten nainen saattoi parantaa mahdollisuuksiaan työllistyä tai edetä uralla. Kysymys näkyi politiikkaa käsittelevissä jutuissa vain muutamissa viittauksissa. Sukupuoliroolikeskustelua hallitsi voimakkaasti kysymys lasten kasvatuksesta ja sen järjestämisestä; keskustelu koulutuksesta käytiin isompien teemojen lomassa ja rivien välissä. Yksin naisten koulutusta käsitteleviä juttuja ei julkaistu, ammatinvalintaan liittyviä artikkeleita tai

palstoja lukuun ottamatta. Keskustelun perusteella voidaan pohtia, nähtiinkö naiset ensisijaisesti työvoima- eikä niinkään lahjakkuusreservinä, jonka hyödyntämiseen ei ajateltu tarvittavan korkeaa koulutustasoa. Yhteiskunnassa tarvittiin naisten työpanosta ja ensisijaisesti sen valjastamiseen tarvittiin lasten päivähoitoa.

Viitteet

- [1] Kiitän ohjaajaani dosentti Seija Jalaginia artikkeliani koskevista asiantuntevista ja korvaamattoman tärkeistä kommentteista.
- [2] Artikkelini pohjautuu Oulun yliopistossa hyväksytyyn Suomen ja Skandinavian historian pro gradu -tutkielmaani ”Toisarvoista työvoimaa. Keskustelut naisten ansiotyöstä Kotiliesi ja Me naiset -lehdissä vuosina 1966–1972” (Koskela 2011).
- [3] Eduskunnan vastaus hallituksen esitykseen lasten päivähoidosta N:o 138. Valtioapäivät 1972, asiakirjat I 2
- [4] Ks. esim. nimim. T.T., Meille meistä -lukijapalsta (mielipide). Me naiset (Mn) 37/1966; nimim. ”neljä aviomiestä” Meille meistä -lukijapalsta (mielipide). Mn 51–52/1966
- [5] Ks. esim. ”Viikon keskustelukysymys: Onko oikein teeskennellä kiittollisuutta?” (artikkeli). Mn 3/1966; ”Valehtelevatko kaikki naiset?” (art.). Mn 19/1968; Karvonen, ”Naisen lehti – parjattu – rakastettu” (art.). Mn 46/1969; ”Teekupin äärestä” (pääkirjoitus, jatkossa PK). Kotiliesi (KL) 13/1967
- [6] Ks. esim. Paloheimo, ”Onko kodin merkitys kasvattajana vähenemässä?” (art.). KL 22/1967.
- [7] Kalliala, ”Keskustelukumppanina” (art.). Mn 15/1966; Kalliala, ”Sukupuoleton Suomi” (art.) Mn 10/1967; Rantamäki, ”Naisen rooli tulevaisuudessa” (art.). Mn 17/1966
- [8] Kalliala, ”Keskustelukumppanina” (art.). Mn 40/1966; Kalliala, ”Keskustelukumppanina” (art.). Mn 41/1966
- [9] Nokela, ”Mitä on olla nainen nyky-yhteiskunnassa” (art.). KL 3/1966
- [10] Kalliala, ”Keskustelukumppanina” (art.). Mn 13/1966; Kalliala, Tiimalasi-palsta (art.). Mn 15/1967; Rahkiola, ”Ansoäidin syyllisyys” (art.). Mn 30/1967; Jokinen, ”Voi mun pieni Pieksämäkein” (art.). Mn 49/1967; Jokela, ”Ongelmana lisääntynyt vapaa-aika” (art.). KL 11/1967; Mannila, ”Perheenisä, kotitalous ja osallistuminen” (art.). KL 15/1967; Nimimerkki ”Ansoäiti”(mielipide). KL 18/1967
- [11] Ks. esim. Karvonen, ”Onko lapset unohdettu” (art.). Mn 37/1969; Karvonen, ”4 vaikuttavaa naista”(art.). Mn 49/1970; ”Lapsi ja koti ovat tärkeimmän” (PK). KL 5/1971; Huuhka, ”Näin ajattelevat lukijamme lasten päivähoidosta” (art.). KL 20/1971
- [12] Ks. esim. ”Aina ajankohtainen asia” (PK). KL 8/1968; Kalliala, ”Keskustelukumppanina” (art.). Mn 22/1966; Kalliala, ”Jos kaikki naiset äänestäisivät naisia” (art.). Mn 51–52/1971
- [13] Ks. esim. Väänänen, ”Tällainen on Espoon suunnittelema äidinpalkka” (art.). KL 18/1966; Väänänen, Aurinkokello-palsta (art.). KL 6 /1970
- [14] Väänänen, ”Valinnan vapaus lasten päivähoitoon” (art.). KL 5/1971
- [15] ”Espoon malli” (PK.). KL 16/1966
- [16] Huuhka, ”Kotityöstä ammattiin” (art.). KL 15/1967; Huuhka, ”Kotityöstä ammattiin, Kotileipuri” (art.). KL 18/1967; Huuhka, ”Kotityöstä ammattiin, Kotitäti” (art.). 23/1967; Huuhka, ”Kotityöstä ammattiin, Puistotäti”(art.). KL 17 /1967; ”Aina ajankohtainen asia” (PK). KL 8/1968
- [[17] Väänänen, Aurinkokello-palsta (art.). KL 4/1970
- [18] Kalliala, ”Mistä lasten päivähoito” (art.). Mn 9/1972

- [19] Kalliala, Tiimalasi-palsta (art.). Mn 17/1968; Kuusava, ”Kehittykö lapsenne päivällä” (art.). Mn 47/1968; Kalliala, ”Jos kaikki naiset äänestäsivät naisia” (art.). Mn 51–52/1971; ”Saadaanko vihdoinkin laki lasten päivähoidosta” (kol.). Mn 35/1972.
- [20] Kalliala, ”Klaus Mäkelä” (art.). Mn 28/1967
- [21] Kalliala, Tiimalasi-palsta (art.). Mn 8/1966; Kalliala, ”Tulevaisuuden asumismuotoja” (art.). Mn 42/1966
- [22] Karvonen, ”Onko lapset unohdettu” (art.). Mn 37/1969
- [23] Kalliala, ”Keskustelukumppanina” (art.). Mn 13/1966
- [24] Hamari, ”Onko avioliitto naisen turvasatama” (art.). Mn 16/1969
- [25] ks. esim. Huuhka, ”Kotityöstä ammattiin” (art.). KL 15/1967; Huuhka, ”Kotityöstä ammattiin, Kotileipuri” (art.). KL 18/1967; ”Aina ajankohtainen asia” (PK). KL 8/1968
- [26] Karvonen, ”Minä haluan sinä haluat hän haluaa” (art.). Mn 3/1969
- [27] Kalliala, Tiimalasi-palsta (art.). Mn 48/1966; Väänänen, ”Alle kolmivuotiaiden lasten olisi saatava äidin hoivaa” (art.). KL 22/1967
- [28] Väänänen, ”Nainen liike-elämässä” (art.). KL 3/1967; Väänänen, Aurinkokello-palsta (art.). KL 4/1970; Karvonen, ”Naisen työ” (art.). Mn 44/1970
- [29] Kalliala, ”Jos kaikki naiset äänestäsivät naisia” (art.). Mn 51–52/1971
- [30] ks. esim. Nokela, ”Anja Tiilikainen – tutkija avainasemassa” (art.). KL 7 /1968; Kekkonen, ”Niin että huomina on toisenlainen” (art.). Mn 27/1968
- [31] ks. esim. ”41 ammattia nuorille” (art.). KL 9/1970; Arkihuolten avain -palsta (lukijoiden kysymyspalsta). Mn 4/1966
- [32] Ks. esim. Lappalainen, ”Eduskunnan 43 naista” (art.). KL 2/1972; Karvonen, ”Naisille tilaa ruoriin” (art.). Mn 46/1970; Pakkanen, ”Nainen varma ja varuillaan” (art.). Mn 21/1969.
- [33] Väänänen, Aurinkokello-palsta (art.) KL 17/1972; Kalliala, ”Jos kaikki naiset äänestäsivät naisia” (art.). Mn 51–52/1971
- [34] Korte, ”Ketä sinä äänestät?” (art.). Mn 10/1970; Karvonen, ”Käsi sydämelle eduskunnan naiset” (art.). Mn 12/1969; Kekkonen, ”Onko naiskansanedustajalla oma roolinsa” (art.). Mn 24/1966
- [35] Kalliala, Tiimalasi-palsta (art.). Mn 2/1971
- [36] Väänänen, ”Osa-aikatyö tekee tuloaan” (art.). KL 8/1966
- [37] Juhola, ”Onko äidinpalkkio paras ratkaisu?” (art.). KL 20/1967
- [38] Naisten asemaa tutkinut komitea perustettiin 1966 ja se luovutti mietinnön (Komiteanmietintö 1970:A 8) vuonna 1970. Vuonna 1970 perustettu Lasten päivähoitokomitea luovutti mietinnön (Komiteanmietintö 1971:A 20) vuonna 1971
- [39] Ks. esim. ”Komitea on istunut” (PK). KL 13/1970; Kekkonen, ”Naisten komitea” (art.). Mn 40/1966; Kalliala, ”Inkeri Anttila” (art.). Mn 45 /1967; Kalliala, Tiimalasi-palsta (art.). Mn 5/1969; Alanne, ”Päivähoitokeskus” (art.). Mn 44/1970
- [40] Ks. esim. Karvonen, ”Osa-aikatyöhön ovat monet kutsuttuja, mutta harvat valittuja” (art.). Mn 3/1970; Kalliala, ”Keskustelukumppanina” (art.). Mn 13/1966; Kalliala, ”Keskustelukumppanina” (art.). Mn 15/1966; Nordenstreng, ”Inkeri Anttila” (art.). Mn 18/1970
- [41] Huuhka, ”Ohjattu perhepäivähoito” (art.). KL 2/1971
- [42] ”Lapsi ja koti ovat tärkeimmän” (PK). KL 5/1971
- [43] Kaikkonen, ”Päivähoitokomitean fiaskomietintö” (art.). Mn 44/1971
- [44] Kalliala, ”Mistä lasten päivähoito” (art.). Mn 9/1972
- [45] Kalliala, ”Saadaanko vihdoinkin laki lasten päivähoidosta” (kol.). Mn 35/1972

- [46] Väänänen, Aurinkokello (art.). KL 6/1970
- [47] Ks. esim. Mannila, ”Perheenisä, kotitalous ja osallistuminen” (art.). KL 15/1967; Widell, ”Perhettä on kouluttava kodinhoitoon” (art.). Mn 13/1966; Huuhka, ”Koko vuoden kodinhoito-ohjelma” (art.).KL 5/1967
- [48] Nimimerkki ”yksi monista”, Meille meistä -lukijoiden mielipidepalsta. Mn 8/1968; Nimimerkki ”Olen onnellinen” sekä ”Neljän lapsen äiti” (mielipide). KL 19/1966; Aarnio, ”Äitinä kodin piirissä”, (mielipide). KL 20/1966; Ärräpää, ”Ennen avioeroa” (kolumni). Mn 38/1966
- [49] Ks. esim. Nokela, ”Mitä on olla nainen nyky-yhteiskunnassa” (art.). KL3/1966. Finni, ”Ammatti maatalon emäntä” (art.). Mn 36/1967; Luukela, ”Mitä on olla nainen yhteiskunnassa V” (art.). KL 7/1966; Roos, ”Tähän tottuu, sanoo suomalainen nainen” (art.). Mn 41/1967
- [50] Kalliala, ”Keskustelukumppanina” (art.). Mn 40/1966
- [51] Kalliala, ”Kaupallisen naisellisuuden harhat” (art.). Mn 43/1967.

Lähteet

Painetut lähteet

Levikkitiedot 1970, Levikintarkastus Oy.

Komiteanmietintö 1970:A 8. Naisten asemaa tutkinut komitea.

Komiteanmietintö 1971:A 20. Lasten päivähoitoa tutkinut komitea.

Valtiopäiväasiakirjat 1972

Sanoma- ja aikakauslehdistö

Me naiset 1966–1972

Kotiliesi 1966–1972

Kirjallisuus

Eduskunnan edustajamatrikkeli [www-lähde]. < <http://www.eduskunta.fi/triphome/bin/hx5000.sh?%7Bhnr%7D=271&%7Bkieli%7D=su&%7Bhaku%7D=kaikki> > (Luettu 10.4.2011).

Eskola, Katariina 2008. Sukupuoliroolikeskustelu lehdistössä 1960-luvulla. Teoksessa Mickwitz, Margaretha, von Essen, Agneta & Nordgren, Elisabeth (toim.), Roolien murjat. Tasa-arvokeskustelua 1960-luvulta 2000-luvulle. Helsinki: Gaudeamus, 56–73.

Haavio-Mannila, Elina 1968. Suomalainen nainen ja mies: asema ja muuttuvat roolit. Helsinki: WSOY.

Hirdman, Yvonne 1990. Genussystemet. Teoksessa Demokrati och makt i Sverige. Maktutredningens huvudrapport. SOU 1990:44. Stockholm: Allmänna förlaget, 73–116.

Jallinoja, Riitta 1985. Miehet ja naiset. Teoksessa Valkonen, Tapani, Alapuro, Risto, Alestalo, Matti, Jallinoja, Riitta, Sandlund, Tom (toim.), Suomalaiset. Yhteiskunnan rakenne teollistumisen aikana. 4. painos. Helsinki: WSOY, 243–270.

Julkunen, Raija 1994. Suomalainen sukupuolimalli 1960-luku käänteenä. Teoksessa Anttonen, Anneli, Henriksson, Lea & Nätkin, Ritva (toim.), Naisten hyvinvointivaltio, Tampere: Vastapaino, 179–199.

Julkunen, Raija 2010. Sukupuolen järjestykset ja tasa-arvon paradoksit. Tampere: Vastapaino.

- Koskela, Anne 2011. Toisarvoista työvoimaa. Keskustelut naisten ansiotyöstä Kotiliesi ja Me naiset -lehdissä vuosina 1966–1972. Julkaisematon Suomen ja Skandinavian historian pro gradu -tutkielma Oulun yliopiston humanistisessa tiedekunnassa.
- Kurvinen, Heidi 2013. "En mä oo mies enkä nainen. Mä oon toimittaja". Sukupuoli ja suomalainen toimittajakunta 1960- ja 1970-luvulla. Acta Universitatis Ouluensis. B, Humaniora.
- Malmberg, Raili 1991. Naisten ja kotien lehdet aikansa kuvastimina. Teoksessa Tommila, Päiviö (toim.), Suomen lehdistön historia 8. Yleisaikakauslehdet, Kuopio: Kustannuskiila, 191–290.
- Mickwitz, Margaretha 2008. Yhdistys 9 ja sukupuoli-roolikeskustelu. Teoksessa Mickwitz, Margaretha, von Essen, Agneta & Nordgren, Elisabeth (toim.), Roolien murttajat. Tasa-arvokeskustelua 1960-luvulta 2000-luvulle, Helsinki: Gaudeamus, 25–55.
- Rantalaiho, Liisa 1994. Sukupuolisopimus ja Suomen malli. Teoksessa Anttonen, Anneli, Henriksson, Lea & Nätkin, Ritva (toim.), Naisten hyvinvointivaltio, Tampere: Vastapaino, 9–30.
- Rinne, Risto & Kivirauma, Joel 2003. Koulutuksen ja syrjäytymisen muuttuva yhteys. Teoksessa Rinne & Kivirauma (toim), Koulutuksellista alaluokkaa etsimässä. Matala koulutus yhteiskunnallisen aseman määrittäjänä Suomessa 1800- ja 1900-luvuilla. Turku: Suomen kasvatustieteellinen seura, 13–78.
- Ruoho, Iris & Saarenmaa, Laura 2011. Edunvalvonnasta elämänpolitiikkaan. Naistenlehdet journalismina ja julkisuutena. Tampereen yliopiston journalismin tutkimusyksikkö.
- Saarenmaa, Laura 2010. Intiimin äänet. Julkisuuskulttuurin muutos suomalaisissa ajanvietelehdissä 1961–1975. Tampere: Tampere University Press.
- Sarantola-Weiss, Minna 2008. Reilusti ruskeaa: 1970-luvun arkea. Helsinki: WSOY.
- Satka, Mirja 1994. Sosiaalinen työ peräänkatsojamiehestä hoivayrittäjäksi. Teoksessa Jaakola, Jouko, Pulma, Panu, Satka, Mirja & Urponen, Kyösti (toim.), Armeliaisuus, yhteistyöapu, sosiaaliturva. Suomalaisten sosiaalisen turvan historia. Helsinki: Sosiaaliturvan keskusliitto, 261–340.
- Tuomaala, Saara 2011. Kamppailu yhteisestä koulusta ja oppivelvollisuudesta. Teoksessa Heikkinen, Anja ja Leino-Kaukiainen, Pirkko (toim.), Valistus ja koulunpenkki: kasvatustutkimus ja koulutus Suomessa 1860-luvulta 1960-luvulle. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 95–110.
- Töyry, Maija 2002. Mitä puuttuu? Aikakauslehtijournalismin opetus ja tutkimus on niukkaa. Tiedotustutkimus 25 (4), 61–65.
- Töyry, Maija 2006. Anna, Akkaväki ja Tulva sukupuolisopimuksen neuvottelukenttänä. Teoksessa Moring, Anna (toim.), Sukupuolen politiikka. Naisten äänioikeuden 100 vuotta Suomessa. Helsinki: Otava, 77–84.
- Vahtola, Jouko 2003. Suomen historia jääkaudesta Euroopan unioniin. Helsinki: Otava.

Anne Koskela on tohtorikoulutettava Oulun yliopiston kasvatustieteiden tiedekunnassa.